

**ПЛАТИНА МЕН АНТРАЦИТ АЙКАС БУДАНДАСТРУ АРКЫЛЫ  
РЕҢІНІҢ ТҮҚЫМ ҚУАЛАУЫ**

Х. И. Уқбаев, а.-ш. ғылымдарының докторы, профессоры

Жәнгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті

Р. Д. Шамекенова, а.-ш. ғылымдарының докторы, доценты, М. Кусаинов, ізденуші  
Оңтүстік-Батыс ҒЗИ Мал және Өсімділік шаруашылығы

*Платина және антрацит түсті қойларды айқас будандастыру нәтижесінде платина түсті қозылар шығымы – 42,1 % және феруза 5,5 % құрады. Антрацит және платина түсті жсануарларды сұрыптау нәтижесінде платина түсті қозылар 40,0 %, антрацит 45,2 %, феруза түстілер 5,1 % мөлшерде алынды.*

*Путем reciprocalного спаривания платиновой и антрацитовой расцветки выход ягнят платиновой расцветки составил 42,1 %, выход бирюзовой расцветки 5,5 %. При подборе животных антрацитовой и платиновой расцветки выход платиновых ягнят составил 40,0 %, антрацитовых 45,2 %, бирюзовых 5,1 %.*

*By the method of reciprocalate pairing of platinum and anthracite color we get lambs with platinum color – 42,1 %, turquoise color – 5,5 %. At selection of animals of anthracite and platinum color we get lambs with platinum color – 40,0 %, anthracite – 45,2 %, turquoise 5,1 %.*

Атырау етті-майлы қой тұқымының сұр түсті қойында керекті белгілердің бірі бұл оның реңі. Ренде оның жылтырлығы мен жұн қабатының сапасы және пигменттерінің сапалы орналасуына байланысты анықтайды.

Сұр түс рендерінің таза тұқымды өсіру барысында тұқым қуалау ерекшеліктерімен сурхандариялық тұқымшіндік тип бойынша Н. С. Гигинейшили [1], М. Д. Тавитов [2], Б. Т. Тағановтар айналысса [3], қарақалпақ тұқымшіндік типі бойынша А. С. Ахметшиевтер [4], Ю. Д. Джуманиязов [5], айналысты.

А. Газиевтың [6] пікірінше, аталған тұқымның қойларымен селекциялық жұмыс жүргізуіндегі қыындығы рендердің ашылу деңгейін нақты анықтайтын жетілдірілген әдістеменің болмауында. Рендердің пайда болу деңгейін көзбен анықтайды, сондықтан бағалау негізінде көптеген кателіктер болады.

Н. С. Гигинейшилидің [7] мәліметі бойынша түрлі түсті қаракөл елтірілерінің бағалылығын анықтауда рендердің орны бөлек, яғни олардың гетерохромды бөлімдеріндегі түстердің қылышқта әртурлі таралуының ара катынасына байланысты.

Тұқымшіндік будандастыру кезіндегі феруза ренінің генетикалық тұрақтылығын анықтау мақсатында біздер түрлі жұптау нәтижесінде алынған қозылардың рең көрсеткіштерінің тұқым қуалауын зерттедік.

Елтірі ренінің тұқым қуалауы бойынша талдау сараптамасының мәліметтерін төменде көре аламыз. Алайда ең көп селекцияланатын рендерді атайтын болсақ:

- ✓ платина рені, жұн қабатының жоғары жағы ақшыл немесе ашық-қоңыр түсті болып сипатталады. Талшықтың ұшы ұзындығының 45-55 %-ға дейін түссізденген;
- ✓ қола рені жұн қабатының жоғары сатысы қоңыр және төменгі сатысы қара-қоңыр болып сипатталады. Қылышқтың ұшы ұзындығының 30-35% құрайды;
- ✓ янтар рені қылышқа негізінде ашық-қоңыр немесе қоңыр түске өтуі нәтижесінде пайда болады, ал қылышқтың ұшы сарғыш түсті, кейде алтын-сарғыш түстен қызғылт-сары түске дейін болуы мүмкін;
- ✓ антрацит рені қылышқа негізі қанық қара түсті, қылышқтың ұшы қысқа ақшыл болып келеді.

Төменде келтірілген 2 кесте мәліметтерінен атырау қой тұқымын реңіне байланысты түрліші жұптау нәтижесінде ұрпағында әртүрлі реңді, яғни қола, янтар, платина, антрацит және феруза реңді қозылар алынғандығын көреміз. Антрацит реңді қошқарларды платина реңді саулықтармен будандастырғанда қола реңді қозылардың шығымы 5,1 %; платина – 40 %; янтар – 4,6 %, антрацит – 45,2 % және феруза 5,1 % алынды. Айқас будандастыруда қола реңді қозылар шығымы 5,4 %, платина – 42,1 %, янтар – 4,1 %, антрацит – 43,0 % және феруза 5,5 %. Қарқынды пигменттелген түстен ашық түске дейінгі өте бай реңдердің пайдаланылуы жана реңнің пайда болуына негіз болды. Айқас будандастыру нәтижесінде жаңа феруза реңі шығарылды (5,1-5,5 %). Шығарылған реңнің қылышың негізі қарқынды-қара, ал ұшы көгілдір түсті болуымен сипатталады.

**2 кесте – Тұсі бойынша түрлі жұптау нұсқасы кезінде алынған қозылардың реңнің тұқым куалауы, % есебімен**

Жұптау нұсқасы	Мал басы, дана	Қозылардың реңдері				
		қола $M \pm m$	янтар $M \pm m$	платина $M \pm m$	антрацит $M \pm m$	феруза $M \pm m$
♂ Антрацит × ♀ Платина	300	5,1±1,26	4,6±1,32	40,0±2,8	45,2±2,8	5,1±1,2
♂ Платина × ♀ Антрацит	306	5,4±1,28	4,1±1,13	42,1±2,8	43,0±2,8	5,5±1,3
♂ Феруза × ♀ Платина	299	4,7±1,22	5,6±2,3	50,7±2,88	13,9±2,0	25,1±2,4
♂ Феруза × ♀ Антрацит	308	4,2±2,13	6,3±2,44	20,2±2,2	43,0±2,8	26,3±2,5
♂ Феруза × ♀ Буд.ант. × плат.	98	2,8±1,57	2,8±1,57	34,1±4,7	27,1±4,5	33,2±4,7
♂ Феруза × ♀ Буд.плат. × антрацит	100	3,0±1,70	3,2±1,70	25,0±4,3	37,8±4,8	32,0±4,6
♂ Феруза × ♀ Феруза	12	-	-	16,7±10,1	16,6±10,2	66,7±13

Айқас будандастыру нәтижесінде ең жоғары үлескे платина (40,0-42,1) және антрацит (43,0-45,2) реңдері ие болса, тұсі бойынша мақсатты түрлі жұмыстарының жемісі феруза реңнің де шығымын арттырыды. Феруза реңді атальқтарды қолданып жүргізілген жұптау жұмыстарының нәтижесінде феруза реңнің тұқым куалауы айқын басымдылыққа ие болды.

### **ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ**

1. Гигинейшвили, Н. С. Сурхандарьинский сур – новый породный тип каракульских овец / Н. С. Гигинейшвили // Овцеводство. – 1962. – №3. – 10 б.
2. Тавитов, М. Д. Развитие каракулеводства в Казахстане / М. Д. Тавитов. – Алма-Ата : Кайнар. – 1978. – 7-8 б.
3. Таганов, Б. Сурхандарьинский сур / Б. Таганов // Овцеводство. – М. : Сельхозиздат, 1965. – №1. – С. 44-45.
4. Ахметшиев, А. С. Селекция каракульских овец каракалпакского супа / А. С. Ахметшиев – Алма-Ата : Кайнар. – 1989. – 150 с.
5. Джуманиязов, Ю. Каракульские овец сур Каракалпакской ВССР : автореф. ... кандидата с.-х. наук / Ю. Джуманиязов. – Самарканд. – 1971. – 25 с.
6. Газиев, А. Селекционно-генетические аспекты эффективной селекции черных каракульских овец / А. Газиев // Каракулеводство, верблюдоводство и аридное кормопроизводство: сб. науч. трудов Труды КазНИИК. – Алматы : Бастау. – 2003. – Т.24. – С. 102-105.
7. Гигинейшвили, Н. С. Методические и организационные вопросы цветного каракулеводства / Н. С. Гигинейшвили // Овцеводство. – 1962. – №7. – С. 52-57.